

ДОБРОВОЛЬСЬКА О. Г.,
здобувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Міжнародний гуманітарний університет)

УДК 343.14

ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД І КОМПРОМІСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті аналізуються проблеми розвитку нової форми кримінального провадження – провадження на підставі угод і компромісів. Розкриваються шляхи удосконалення процесуальної форми таких проваджень, вносяться пропозиції щодо змін і доповнень до законодавства.

Ключові слова: угода, компроміс, процесуальна форма, судочинство.

В статье анализируются проблемы становления и развития новой формы уголовного производства – производство на основании соглашения о примирении. Раскрываются недостатки процессуальной формы данного производства и пути ее совершенствования, вносятся предложения по дополнению и изменению законодательства.

Ключевые слова: сделка, компромисс, процессуальная форма, судопроизводство.

The proceedings on the basis of agreements and compromises in the criminal process. The article analyses the problems of development of a new form of criminal proceedings, the proceedings on the basis of agreements and compromises.

Key words: agreement, compromise, procedural form, justice.

Вступ. Глава 35 нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) вводить одну слушну новелу в кримінальний процес України, а саме: кримінальне провадження на підставі угод, що стало проявом демократизації і гуманізації законодавства, застосуванням нових підходів до процесуальної економії й диференціації кримінально-процесуальної форми, втілення в кримінальний процес ідей відновного правосуддя. Проте новели законодавства ще недостатньо активно застосовуються на практиці в силу їх недостатнього аналізу.

Аналіз теорії і практики застосування нового інституту КПК України «провадження на підставі угод» показує наявність багатьох недостатньо досліджених проблем процесуальної науки та правозастосовної практики, що обумовлюють необхідність більшої уваги до таких.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, вказує як на увагу дослідників до питання звільнення особи від кримінальної відповідальності як на одне з найбільш складних у теорії та практиці кримінального процесу, так і на розмаїття думок вчених, так і на багато нерозв'язаних проблем правосуддя [1–18].

Постановка завдання. Метою цієї роботи є розкриття та розв'язання проблем удосконалення процесуальної форми реалізації інституту провадження на підставі угод і компромісів.

Результати дослідження. Угоди – це інститут кримінального процесу, спрямований на спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що витрачаються на розгляд кри-

мінальної справи, позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на суд та суддю [5, с. 967].

Кримінально-процесуальний компроміс – це система процесуальних норм, що регулюють процедуру укладення угоди між конфліктуючими сторонами (державою в особі її правоохоронних органів і потерпілою особою, з одного боку, та особою, яка вчинила злочин, – з іншого) на основі закріплених у законі чітких правил надання поступок і гарантій їх виконання [12, с. 62].

Згідно із законодавством України формами юридичного компромісу є мирова угода та дійове каяття, також активно розглядається науковцями питання ще однієї форми судового компромісу – угода про визнання вини.

Стаття 468 КПК України «Угоди в кримінальному провадженні» на сьогодні передбачає лише такі види угод: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Інститут дієвого каяття як різновид судового компромісу передбачений ст. 45 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також знаходить розкриття в багатьох нормах особливої частини КК України, наприклад, невивплата заробітної плати (ст. 175), ухилення від сплати податків (ст. 212), давання хабара (ст. 369), створення непередбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності (ст. 260, терористичний акт (ст. 258)), шпигунство (ч. 2 ст. 114) тощо, де передбачаються спеціальні підстави звільненні особи від кримінальної відповідальності та покарання з огляду на наявні факти дієвого каяття.

Між тим у процесуальному законодавстві інститут дієвого каяття залишився без належного законодавчого визначення процесуальної форми його застосування, що створює певні проблеми правозастосовної практики.

На наш погляд, по-перше, гл. 35 КПК України «Кримінальне провадження на підставі угод» доцільно назвати «Кримінальне провадження на підставі угод і компромісів». По-друге, доповнити цю главу окремою нормою «Провадження за умови дієвого каяття обвинуваченого».

Ще до прийняття нового КПК України В.М. Тертишник пропонував доповнити КПК України таким положенням: «Кримінальна справа відносно особи, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути закрита судом у зв'язку з дієвим каяттям обвинуваченого, якщо вина обвинуваченого беззаперечно доказана матеріалами кримінальної справи, обвинувачений явився з повинною або активно сприяв розкриттю злочину, повністю відшкодував потерпілому матеріальну шкоду і збитки та компенсував моральну шкоду, виконав законні вимоги цивільного позивача в кримінальній справі, обвинувачений і потерпілий не заперечують проти закриття справи» [16, с. 62].

Ці пропозиції залишаються актуальними й сьогодні та утворюють основу для подальшого удосконалення чинного законодавства.

Стаття 45 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» визначає: «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину й повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заповіді шкоду». На нашу думку, у цій статті слово «вперше» можна не вживати.

Разом із тим вважаємо, що інститут дієвого каяття, як зазначав В.М. Тертишник, слід передбачити можливим застосуванням не тільки до кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а й до середньої тяжкості (адже від уже передбачений в окремих нормах особливої частини КК України до таких діянь, як участь у діяльності терористичних організаціях (ст. 258) тощо). Більше того, відповідно до духу гуманізму, його доцільно застосовувати і до всіх необережних злочинів.

У законі слід визначити процесуальний порядок провадження за умови дієвого каяття.

Пропонуємо КПК України доповнити новою нормою – ст. 476-1 «Провадження за умови дієвого каяття обвинуваченого» такого змісту: «Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої або середньої тяжкості, чи з необережності, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона самостійно припинила кримінальне правопорушення й вжила заходів для недопущення чи мінімізації настання його негативних наслідків, або після його вчинення явилась з повинною чи щиро покаялася, активно сприяла розкриттю й розслідуванню кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або відшкодувала заподіяну кримінальним правопорушенням матеріальну та компенсувала моральну шкоду.

Обставини дієвого каяття з'ясовуються слідчим і прокурором у процесі досудового провадження, а також можуть підтверджуватись матеріалами, наданими захисником підозрюваного (обвинуваченого).

Прокурор при вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям зобов'язаний враховувати такі обставини:

- 1) доведеність вчинення кримінального правопорушення підозрюваним (обвинувачуваним);
- 2) тяжкість вчиненого кримінального правопорушення та форму й ступінь вини підозрюваного (обвинувачуваного)
- 3) дії, що указують на дієве каяття особи, ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого в проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб;
- 4) розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди та її відшкодування підозрюваним (обвинуваченим);
- 5) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, у запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень.

Якщо обставини справ дають підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям, прокурор, при доведеності вчинення кримінального правопорушення підозрюваним (обвинувачуваним), після повідомлення особі про підозру, отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду.

Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та цивільного позивача та з'ясувати їх думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Розгляд справи проводиться судом під час підготовчого судового засідання».

Щодо інституту угоди про визнання вини в юридичній літературі є різні діаметрально протилежні думки вчених. Аналізуючи роботи В.М. Тертишника стосовно судового компромісу, можна з'ясувати таке: кримінальне судочинство, на його думку, потребує процесуально-правової технології, яка визначала б умови й межі компромісу в кримінальному процесі, критерії й гарантії забезпечення справедливого розв'язання справи та захисту прав і свобод учасників процесу. У процесі особливе значення повинен мати принцип пріоритетності інтересів потерпілого (неухильного забезпечення прав потерпілого), оскільки саме цей учасник є вирішальною фігурою в судовому компромісі. У цьому випадку компроміс набуває таких виявів як спрощена процедура судового розгляду справи або як різновиди дійового каяття. Але не можна ототожнювати інститут угоди про визнання вини з примиренням сторін, мировою угодою та дійовим каяттям, бо угода про визнання вини полягає в тому, що її предметом є питання факту – сама істина (визнання чи невизнання вини) та юридична кваліфікація дій особи, часто незалежно від доказів у справі та самої об'єктивної істини. Угоди про визнання вини, на його думку, не виключають, а навпаки збільшують ризик судової помилки, а отже не є допустимими в кримінальному судочинстві України [15, с. 107–112]. Така думка є слушною.

Разом із тим для забезпечення застосування інших різновидів судового компромісу мирової угоди та дійового каяття, а також подальшої процесуальної економії і спрощення судочинства в Україні доцільно запровадити модель діяльності Мирових суддів, яка існувала за часів Статуту кримінального судочинства 1864 року. Ідея мирових суддів уже давно пробиває собі шлях до визнання. Сьогодні інститут мирових суддів існує в багатьох країнах і виконує функції примирення та правосуддя на основі законів та права справедливості.

Висновки. На цьому етапі становлення інституту провадження на підставі угод слід удосконалювати та розширювати застосування процесуальної форми провадження за примиренням підозрюваного (обвинувачуваного) з потерпілим як одне з перспективних процесуальних інститутів.

Інститут дієвого каяття потребує детальної регламентації в гл. 35 КПК України, де мають бути викладені такі основні положення: «Від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям може звільнитись особа, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої або середньої тяжкості, чи з необережності, якщо вона самостійно припинила кримінальне правопорушення і вжила заходів для недопущення чи мінімізації настання його негативних наслідків, або після його вчинення явилась з повинною чи щиро покаялася, активно сприяла розкриттю і розслідуванню кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або відшкодувала заподіяну кримінальним правопорушенням матеріальну та компенсувала моральну шкоду».

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці пропозицій щодо удосконалення процесуальної форми провадження на підставі дієвого каяття та угоди про примирення.

Список використаних джерел:

1. Берназ В.Д. Єдиний реєстр досудових розслідувань та його призначення / В.Д. Берназ // Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т. внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 62–65.
2. Верещак В.М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В.М. Верещак. // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–43.
3. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : [монографія] / О.О. Житній. – Х., 2004. – 228 с.
4. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.Д. Басай та ін. – Х. : Одісей, 2013. – 1104 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
7. Лупенко Д. Участь прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод / Д. Лупенко // Вісник прокуратури, 2012. – № 11. – С. 21–25.
8. Малярєнко В.Т. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: переваги та недоліки / В.Т. Малярєнко, О.А. Шаповалова // Право України. – 2012. – № 10. – С. 9–19.
9. Махов В.Н. Юристы США о сделке о признании вины / В.Н. Махов, М.А. Пешков // Право и политика. – 2002. – № 10. – С. 73–83.
10. Настольная книга мирового судьи, рассматривающего гражданские дела : [практическое пособие] / под ред. А.Ф. Єфремова, И.К. Пискарева. – М. : ЗАО «КноРус», 2002. – С. 10–16.
11. Нескороджена Л.Л. Мировая угода та угода про визнання вини: можливість їх застосування в кримінальному процесі України / Л.Л. Нескороджена // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 58–60.

12. Парфило О.А. Кримінально-процесуальний компроміс – необхідність продиктована часом / О.А. Парфило // Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : тези доповідей міжн. наук.-практ. конференції. – Ч. 1. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – С. 53–56.

13. Парфило О.А. Щодо визначення поняття кримінально-процесуального компромісу / О.А. Парфило // Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14–15 травня 2002 р.). – Ч. 2. – Запоріжжя.

14. Прилуцький П.В. Угода про визнання винуватості в кримінальному провадженні: новела процесуального законодавства України / П.В. Прилуцький // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 4. – С. 128–135.

15. Тертышник В.М. Уголовный процесс / В.М. Тертышник. – Изд. 3-е допол. и перераб. – Х., 2000. – С. 500–501.

16. Тертышник В.М. Компромис у кримінальному процесі / В.М. Тертышник // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11. – С. 107–112.

17. Тертышник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина : [підручник] / В.М. Тертышник. – К. : Алерта, 2014. – 420 с.

18. Щерба С.П. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении / С.П. Щерба, А.В. Савкин. – М., 1997. – 48 с.

ЗАГУРСЬКИЙ О. Б.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
(Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника)

УДК 343.138

РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ

У статті розкриваються основні підходи до розуміння правової природи реалізації кримінальної процесуальної політики через застосування кримінальних процесуальних норм. Автор аналізує особливості реалізації кримінальної процесуальної на правозастовочому рівні.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальні процесуальні норми, кримінальна процесуальна політика, реалізація кримінальних процесуальних норм, застосування кримінальних процесуальних норм.

В статье раскрываются основные подходы к пониманию правовой природы реализации уголовной процессуальной политики путем применения уголовных процессуальных норм. Автор анализирует особенности реализации уголовной процессуальной политики на правозаставочном уровне.

Ключевые слова: уголовное производство, уголовные процессуальные нормы, уголовная процессуальная политика, реализация уголовных процессуальных норм, применение уголовных процессуальных норм.

